

Arapçadaki Bazı Kelimelerin Türkçeye Geçişlerinde Oluşan Yapısal Değişiklikler

 HASAN HAFİDİ^a MEHMET REŞİT ALADAĞ^b

Öz: Tarih boyunca milletlerin karşılaşmaları, çoğu zaman çatışmalar, göçler veya fetihler yoluyla gerçekleşmiştir. Bu süreçler her ne kadar doğal bir zorunluluk olmasa da kültürel alışverişi, dilsel etkileşimi ve iletişimi kaçınılmaz hâle getirmiştir. Bu bağlamda dil, milletler arasında kurulan ilişkinin en güçlü araçlarından biri olmuş; farklı toplumlar arasında gerçekleşen etkileşimlerin izleri kelime alışverişleriyle açık bir şekilde görülmüştür. Özellikle Hz. Osman döneminde gerçekleşen fetihler, Araplarla Türklerin uzun süreli ve yoğun bir şekilde etkileşim kurmasını sağlamış, yabancı eserlerin Arapçaya tercümesini ve İslâm medeniyetinin farklı coğrafyalara yayılmasını önemli ölçüde kolaylaştırmıştır. Türkler de bu etkileşim sayesinde İslâm medeniyetiyle tanışmış, dinî ve kültürel alanlarda yeni bir birikim elde etmiş ve kendi kültürlerine yeni unsurlar katmıştır. Arapça ve Türkçe arasındaki yoğun sözcük alışverişi, bazı kelimelerde fonetik ve biçimsel değişimlere yol açmıştır. Kelimelerin bir dilden başka bir dile geçişi sırasında ses yapılarında, telaffuz biçimlerinde ve yazım özelliklerinde çeşitli değişikliklerin meydana gelmesi, dil etkileşiminin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu makalede, Arapçadan Türkçeye geçen bazı kelimelerdeki ses ve yapı değişiklikleri ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Türkçe, kelimeler, benzeşmezlik, aykırılışma.

^a Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü
hassanhafidi6@gmail.com

^b Iğdır Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Programı
mehmet65resit@gmail.com

Structural Changes in the Adaptation of Certain Arabic Words into Turkish

Abstract: Throughout history, encounters between nations have often taken place through conflicts, migrations, or conquests. Although these processes were not a natural necessity, they inevitably led to cultural exchange, linguistic interaction, and communication. In this context, language has become one of the most powerful tools in the relationships established between nations; the traces of interactions between different societies are clearly visible in the exchange of words. In particular, the conquests carried out during the reign of Caliph Uthman facilitated prolonged and intensive interaction between Arabs and Turks, significantly facilitating the translation of foreign works into Arabic and the spread of Islamic civilization to different regions. Through this interaction, the Turks also became acquainted with Islamic civilization, gained new insights in religious and cultural spheres, and incorporated new elements into their own culture. The intense exchange of words between Arabic and Turkish led to phonetic and morphological changes in some words. The occurrence of various changes in sound structures, pronunciation patterns, and orthographic features during the transfer of words from one language to another is a natural consequence of language interaction. This article will examine in detail the sound and structural changes in some words that have passed from Arabic into Turkish.

Keywords: Arabic, Turkish, words, dissimilarity, divergence.

Giriş

İnsanların farklı dillerde, renklerde ve ırklarda yaratılmış olmaları, diller arasında etkileşimi ve kelime alışverişini kaçınılmaz kılmıştır. Bu çeşitlilik, kutsal metinlerde de ilahî kudretin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de bu husus şu şekilde ifade edilmektedir:

“Gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması O'nun varlığının belgelerindedir. Şüphesiz bunda bilenler için dersler vardır.”¹

İnsanoğlu, sosyal bir varlık olarak tarih boyunca iletişim kurmuş ve bu süreç, toplumların sosyal yapılarının oluşumunda belirleyici olmuştur. Farklı dillere sahip toplulukların birbiriyle teması, kelimelerin aktarımı sırasında lafız ve yapı bakımından çeşitli değişikliklerin ortaya çıkmasını zorunlu hâle getirmiştir.

Türkler ile Araplar arasındaki ilişkiler, İslâm devletlerinin fetih hareketleri sonucunda ortaya çıkan coğrafi yakınlık ve kültürel temas ile başlamıştır.² Hz. Osman³ döneminde gerçekleştirilen fetihler, Araplarla Türklerin uzun süreli etkileşimini sağlamış ve İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreç, Arapçadan Türkçeye ve Türkçeden Arapçaya yapılan eser tercümeleleri⁴ aracılığıyla kültürel ve medenî etkileşimi güçlendirmiştir.

Farklı kültür, dil ve medeniyete sahip milletlerin bir arada bulunması, aralarında kelime alışverişi esnasında yapısal değişikliklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.⁵ Bu bağlamda, Arapça kelimelerin Türkçeye geçişlerinde bazı sebeplere bağlı olarak yapısal değişiklikler meydana gelmiştir.

¹ Kur'ân-ı Kerim, er-Rûm 30/22.

² Hasan. Akreş, “Arapçadan Türkçeye Geçen Bazı Sözcüklerdeki Anlam Değişimi ve Kullanım Farklılığı”, *Uluslararası Dil Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 7/3 (Eylül 2024), 2.

³ İsmail Yiğit, “Osman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007).

⁴ Akreş, “Arapçadan Türkçeye Geçen Bazı Sözcüklerdeki Anlam Değişimi ve Kullanım Farklılığı”, 2.

⁵ Burhan Baran, “Arapça Çoklukların Türkiye Türkçesindeki Kullanışları Üzerine”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (Haziran 2019), 2.

Bu çalışmada, bazı kelimelerin tarihsel süreçleri kısaca ele alındıktan sonra “attâr” ve benzeri kelimelerin Türkçeye geçişlerinde “aktar” biçiminde ortaya çıkan yapısal değişiklikler incelenecek; bu değişikliklerin yazım hatasından mı yoksa Türkçenin fonetik ve ses kurallarına bağlı sistemli bir değişimden mi kaynaklandığı örneklemeler üzerinden değerlendirilecektir.

Saadettin Özçelik’in “*Aykırılışma Terimi, Tanımı ve Örneklerinin Tasnifi Üzerine*” adlı çalışmasında, bu tür kelimelerin müstakil bir başlık altında bütüncül biçimde ele alınmadığı ve mevcut çalışmaların etimolojik ve yapısal açıdan yeterli bilgi sunmadığı görülmektedir. Bu çalışmayı diğerlerinden ayıran yön, kelimelerin müstakil bir başlık altında ele alınması ve genel bilgi verildikten sonra ayrı başlıklar altında sınıflandırılarak etimolojik açıdan değerlendirilmesidir.

Bu çerçevede çalışmanın temel problemi ve amacı aşağıdaki şekilde ortaya konulmuştur: Çalışmanın temel problemi, Arapçadan Türkçeye geçen bazı kelimelerde meydana gelen yapısal değişikliklerin -özellikle “attâr-aktar” örneğinde görüldüğü üzere- yazım yanlışı mı yoksa Türkçenin fonetik ve ses kurallarına bağlı sistemli bir değişim mi olduğunun yeterince açıklığa kavuşturulamamış olmasıdır.

Çalışmanın temel amacı ise Arapça kökenli bazı kelimelerin Türkçeye geçiş sürecinde uğradıkları ses ve yapı değişikliklerini tespit etmek ve bu değişimlerin Türkçenin fonetik ve morfolojik yapısı çerçevesinde nasıl gerçekleştiğini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, özellikle “attâr-aktar” örneğinde görülen dönüşümün sistematik bir nitelik taşıyıp taşımadığı incelenmiş; benzer değişim gösteren diğer kelimelerle karşılaştırılarak ortak özellikler belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu amaç doğrultusunda çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve doküman incelemesine dayalı bir yaklaşım izlenmiştir. Arapça ve Türkçe sözlükler, etimolojik kaynaklar ve ilgili literatür taranmış; seçilen örnekler karşılaştırmalı olarak analiz edilerek elde edilen veriler ses ve yapı özellikleri bakımından değerlendirilmiştir.

1. Harf Değişikliğiyle Arapçadan Türkçeye Geçen Kelimeler

Diller, insanların iletişim kurmasını sağlayan temel araçlar olmakla birlikte durağan değil, sürekli etkileşim hâlinde bulunan canlı yapılardır. Bu etkileşim, zaman içerisinde dillerin hem anlam hem de ses hem de gramer özelliklerinde değişiklikler meydana gelmesine yol açmaktadır. Dil değişimlerinin ortaya çıkmasında pek çok etken bulunmakla birlikte, farklı diller arasındaki kelime alışverişi bu sürecin en önemli nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Türkçenin tarihsel gelişimi incelendiğinde, özellikle Arapça ile kurduğu yoğun temasın dil yapısında belirgin izler bıraktığı gözlemlenmektedir.⁶ Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerde, Türkçenin ses özelliklerine uyum sağlama sürecinde bazı harf değişiklikleri meydana gelmiştir. Bu değişiklikler bazen tek bir harfin dönüşümüyle sınırlı kalmış, bazen ise iki ya da daha fazla harfin dönüşmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Söz konusu değişimler, harflerin ardışık gelmesiyle veya birbirinden bağımsız olarak ortaya çıkabilmektedir. Türkçeye geçen Arapça kelimelerde gözlemlenen bu ses olayları; aykırılışma, benzeşmezlik, uyuşmazlık, ünsüz değişmesi ve ünlü düzleşmesi başlıkları altında detaylı biçimde incelenmektedir. Bu bağlamda, konunun daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla ilgili ses olaylarının kavramsal tanımlarının sunulması önem arz etmektedir.

Aykırılışma: Bir kelimedede aynı türden iki harfin veya sesin ardışık olarak bulunması durumunda ortaya çıkar. Bu durumda aynı türdeki iki sestenden biri değişerek farklı bir sese dönüşmektedir. Bu olgu, yabancı kökenli sözcüklerde oldukça nadiren gözlemlenmektedir.

Aykırılışma olgusu, yakın ve ilerleyici olmak üzere iki alt türe ayrılmaktadır.⁷

Benzeşmezlik: Birbirine aynı veya birbirine benzer sessiz harflerin bir kelimedede bulunması durumunda, bu seslerden bir veya

⁶ Akreş, "Arapçadan Türkçeye Geçen Bazı Sözcüklerdeki Anlam Değişimi ve Kullanım Farklılığı", 1.

⁷ Sadettin Özçelik, "Aykırılışma Terimi, Tanımı ve Örneklerinin Tasnifi Üzerine", *İlmi Araştırmalar* 14 (Şubat 2014), 3.

birkaçının diğerlerinden ayrılarak farklı sessiz harflere dönüşmesi olayıdır. Bu tür ses değişikliklerinin temel nedeni, kelimenin daha kolay ve akıcı bir şekilde telaffuz edilmesini sağlamaktır.⁸

Uyuşmazlık: Aynı cins veya birbirine eş sessiz harflerin bir kelime içinde bulunması durumunda, bu iki sestem birinin diğerinden ayrılarak farklı bir sessiz harfe dönüşmesi söz konusudur.⁹

Ünsüz değişmesi: Bir kelimenin içerisinde ünsüz olarak adlandırılan sesler, gerek kök gerekse gövde içinde ardışık veya ayrı biçimde geldiğinde, bu seslerden birinin diğerine benzetilerek değişime uğraması söz konusu olmaktadır.¹⁰

Ünlü düzleşmesi: Düz ve yuvarlak ünlülerin klasik Türkçede yana gelmemesi temel bir kural olarak gözlenmektedir. Günümüzde ise telaffuzun kolaylaşması ve dile uygun hâle gelmesi amacıyla ünlü düzleşmesi meydana gelmiş ve kelimeler bu kurala uygun biçimde kullanılmaya başlanmıştır.¹¹

2. Türkçeye Geçen Arapça Sözcüklerde Ses Bilgisi (Fonetik) Uyum ve Yapısal Değişim

Arapça *عطر* ('ıtr / ıtır) kökünden türeyen *عطار* ('atâr) kelimesi, "güzel koku satan kişi" anlamına gelmekte olup Arapçada *fe''âl* babına mensuptur. Bu yapı, meslek ve süreklilik bildiren bir kalıp olması bakımından dikkat çekicidir. Türkçeye geçtiğinde ise kelime, fonetik uyum süreci sonucunda aktar biçimini almıştır. Bu değişimde, Türkçede çift sessizlerin sadeleşmesi ve boğumlanması güç olan seslerin yumuşaması etkili olmuştur. Böylece "*attâr*" kelimesi, Türkçenin ses yapısına uygun hâle gelerek günlük kullanımda yer edinmiştir.

Tarihsel süreçte attarlar, yalnızca güzel koku satan kimseler değil; aynı zamanda şifa amacıyla kullanılan her türlü nebâti, bitkiyi ve bu bitkilerden hazırlanan ilaçları temin eden kişiler olarak faaliyet göstermiştir. Bu yönüyle attarlık, modern anlamdaki eczacılığın

⁸ Zeynep Korkmaz (ed.), *Gramer terimleri sözlüğü* (Türk Dil Kurumu, 1992), 96.

⁹ Korkmaz, *Gramer terimleri sözlüğü*, 24.

¹⁰ Burhan Baran, "Türkiye Türkçesinde Ünsüzlerle İlgili Ses Olaylarının Öğretimi Üzerine", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 58 (27 Haziran 2023), 4.

¹¹ Zeynep Korkmaz, "Türkiye Türkçesinin Sses Bilgisi Üzerine Notlar-2", (2021), 7.

öncüsü olarak değerlendirilebilir. Arapçada bu meslek için صيد لي (seydelî) veya صيدلاني (seydelânî) kelimeleri kullanılmış olup her iki kavram da Türkçede “eczacı” anlamına karşılık gelmektedir. Ancak “attâr” kavramı, eczacıdan farklı olarak ilaçları çoğunlukla hazır reçeteler hâlinde değil, stoklanmış biçimde ve toplu olarak satan kişiyi de ifade etmektedir.¹²

Bir meslek adı olarak attarlık, hadis rivayetlerinden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde de bilinen ve uygulanan bir meslek dalıydı. Önceki dönemlerde ticaretle uğraşan attarlar, ilaçları çarşı ve pazarlarda muhafaza ederek hem ticari hem de sağlıkla ilgili bir işlev üstlenmişlerdir. Zamanla “attâr” kelimesi, meslek anlamının yanı sıra *el-Attâr* biçiminde lakap ve soyadı olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum, kelimenin toplumsal hayatta kazandığı önemi ve yaygınlığı açıkça göstermektedir.¹³

2.1. Aykırılışma ile Birlikte veya Tek Başına Benzeşmezlik

Bu gruptaki kelimelerde, tamamen aynı ya da birbirine yakın seslerin art arda gelmesi durumunda, telaffuzu kolaylaştırmak ve akıcılığı artırmak amacıyla seslerden birinde değişme, yumuşama ya da başka bir sese dönüşüm gerçekleşir. Bu tür ses olayları, özellikle dilin zenginliği ve ses uyumu kuralları çerçevesinde değerlendirilir. Konuşma esnasında art arda gelen benzer seslerin telaffuzu güçleştirmesi, doğal olarak bu seslerden birinin başka bir sese dönüşmesini gerekli kılar. Bu sayede telaffuz kolaylaşır ve kelimenin yapısı, ses uyumu özelliklerine uygun hâle getirilir.¹⁴

2.1.1. ‘Aṭṭâr/aktar (العطار)

العطار (‘aṭṭâr / aktar) kelimesi, baharat ve güzel kokuların satıldığı yer (dükkân) anlamında kullanıldığı gibi, bu ürünleri satan kimseyi ifade etmek için de kullanılmaktadır.¹⁵ Türkçede yaygın biçimde kullanılan “aktar” sözcüğü, köken itibarıyla Arapça عطار

¹² Nil Sarı, “Attar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/94-95.

¹³ Sarı, “Attar”, 4/94-95.

¹⁴ Akreş, “Arapçadan Türkçeye Geçen Bazı Sözcüklerdeki Anlam Değişimi ve Kullanım Farklılığı”, 3.

¹⁵ Türk Dil Kurumu, “aktar” (Erişim 06 Nisan 2026).

(‘attār) kelimesinden türemiştir. Arapçada “güzel koku” anlamına gelen عطر (ıtr) kökünden gelen bu kelime, meslek bildiren fe‘‘âl vezninde kullanılmıştır. Türkçeye geçiş sürecinde ise kelime, Türkçenin ses yapısına uyum sağlamak amacıyla bazı fonetik değişimlere uğramıştır.¹⁶ Bu bağlamda “attâr” kelimesi, Türkçede aktar biçimini alırken özellikle sesli dönüşümler dikkat çekmektedir. Arapçadaki çift “t” (tt) sesinin Türkçede korunmaması ve kelimenin sadeleşmesi, fonetik uyum sürecinin doğal bir sonucudur. Ayrıca Arapçadaki “t” sesinin Türkçede “k” sesine dönüşmesi, kelimedeki belirgin bir lafız değişikliğine yol açmıştır. Bu durum, dilbilimde yakın aykırılışma kapsamında değerlendirilebileceği gibi, aynı zamanda benzeşmezlik ses olayıyla da açıklanabilmektedir.¹⁷

Söz konusu ses değişimi, Türkçenin yabancı kökenli kelimeleri kendi ses sistemi içerisinde yeniden biçimlendirme eğilimini göstermesi bakımından önemlidir. “Attâr” dan “aktar” a uzanan bu dönüşüm, Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerde görülen fonetik uyum ve ses olaylarının somut bir örneğini teşkil etmektedir.¹⁸

2.1.2. Muşamma /muşamba (مشمع)

Muşamma kelimesi, Arapça شَمْع (şamma) kökünden türemiştir. “Mumyalanmış bez” anlamına geldiği gibi “mumyaladı” anlamını da karşılar. Aynı zamanda bu kelime, *muḥa‘al* vezninde meçhul bir fiil sıfatıdır.¹⁹ Türkçede ise “Bir tarafına kauçuk veya yağlı boya sürülerek su geçirmeyecek duruma getirilen kalın bez”²⁰ anlamında muşamba şeklinde genel olarak kullanılmıştır. Bu kavram, yakın ilerleyici aykırılışma grubuna girmektedir,²¹ aynı zamanda yakın benzeşmezliğe de örnek verilmiştir.²²

Arapça kökenli “muşamma” sözcüğü, Türkçeye geçiş sürecinde Türkçenin ses yapısına uyum sağlamak amacıyla bazı fonetik

¹⁶ Bilal Aksoy, “Aktar - Etimolojik Açından Ak Sözlük”, 16 Nisan 2022., Ak Sözlük, 16 Nisan 2022. Ayrıca bk. Nişanyan Sözlük.

¹⁷ Korkmaz, *Gramer terimleri sözlüğü*, 24.

¹⁸ Özçelik, “Aykırılışma Terimi, Tanımı ve Örneklerinin Tasnifi Üzerine”, 2.

¹⁹ Nişanyan Sözlük, “muşamba”, (Erişim 06 Nisan 2026).

²⁰ Aksoy, “Aktar - Etimolojik Açından Ak Sözlük”.

²¹ Özçelik, “Aykırılışma Terimi, Tanımı ve Örneklerinin Tasnifi Üzerine”, 3.

²² Korkmaz, *Gramer terimleri sözlüğü*, 24.

değişimlere uğramıştır. Bu değişimlerin en belirgin olanı, kelimenin yapısında yer alan “m” sesinin Türkçede “b” sesine dönüşmesidir. Böylece Arapçadaki “muşamma” biçimi, Türkçede “muşamba” şeklinde kullanılmaya başlanmış ve lafızda dikkat çekici bir ses değişikliği meydana gelmiştir. Bu tür ses dönüşümleri, Türkçede yabancı kökenli kelimelerin telaffuz kolaylığı sağlamak ve ses uyumuna uymak amacıyla geçirdiği doğal fonetik süreçler kapsamında değerlendirilmektedir. Söz konusu değişim, dilbilimde yakın aykırılışma ve benzeşmezlik ses olayları çerçevesinde ele alınabilmekte olup, Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerde görülen ses uyarlamalarına örnek teşkil etmektedir. Bu örnek, Türkçenin ödünlediği kelimeleri kendi ses dizimsel sistemine göre yeniden şekillendirdiğini açıkça göstermektedir.²³

2.1.3. Hammâm/hamam (حمام)

Hamam, حم (hamme) kökünden gelen “ısıtmak, sıcak olmak” anlamlarına sahip fa^{ss}âl vezninden olup Arapça bir kelimedir. حمام (hammâm) sözcüğü kelime olarak “ısıtan yer”, terim olarak ise “yıkama yeri” anlamına gelmektedir. Hamam, insanların sıcak suyla yıkanması amacıyla özel olarak yapılmış bir mekândır.²⁴ Hamam kavramı, “ısıdam, ücretli olarak banyo yapıldığı sıcak mekân”²⁵ ve “içinde yıkanılan yer”²⁶ şeklinde tanımlanmıştır.

Arapça “hammâm” sözcüğü, Türkçeye geçişinde “hamam” bazı ses kayıplarına uğrayarak lafzî bir değişikliğe uğramıştır.

2.1.4. Miķaşş/makas (مقص)

Makas, “çalma, kırpmâ” anlamına gelen Arapça مقص (miķaşş) sözcüğünden Türkçeye geçmiştir. Ortasından sabitlenerek çapraz biçimde birbirine geçirilen, birbirine paralel ve karşılıklı yüzleri keskin olan iki parçadan oluşan; kesme işlevi gören bir alettir.²⁷

Arapça “hammâm” sözcüğü, Türkçeye geçişinde makas hem

²³ Özçelik, “Aykırılışma Terimi, Tanımı ve Örneklerinin Tasnifi Üzerine”, 3.

²⁴ Semavi Eyice, “Hamam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/402-430.

²⁵ TDK, “hamam” (Erişim 06 Nisan 2026).

²⁶ İbrâhim Mustafa v.d., *el-Mu'cemü'l-Vasîf* (Kahire, 1392), 1/567.

²⁷ TDK, “makas” (Erişim 06 Nisan 2026).

bazı ses kayıplarına hem de bazı ses değişikliğine uğrayarak lafzî bir değişikliğe uğramıştır

2.1.5. *Nuşha/muska* (نُسخة)

Muska, نسخ (n-s-h) kökünden gelen ve “yazı, belge” anlamını taşıyan Arapça نُسخة (nuşha) sözcüğünden alıntı olarak Türkçeye geçmiştir.²⁸ TDK’ye göre muska; Arapça bir kelime olup, insanı kötü şeylerden korumak niyetiyle içine ayet, dua gibi dinî içerikli yazılar yazılan, koruyucu bir gücü olduğuna inanılan ve insanlara iyilik getirdiği düşünülen kâğıt vb. nesne, başka bir deyişle üçgen biçiminde katlanan, üzerinde dinî içerikli yazılar bulunan kâğıt olarak tanımlanır. Ayrıca kelime, yazılı ya da çizilmiş bir şeyin kopyası, sureti anlamında da kullanılmaktadır.²⁹

Görüldüğü üzere Arapça نُسخة (nuşha) sözcüğü, Türkçeye geçiş sürecinde Türkçenin ses ve yapı özelliklerine uyum sağlamak amacıyla “muska” biçimini almış ve bu sırada çeşitli ses değişikliklerine uğramıştır. Kelimenin Arapçadaki özgün yapısında yer alan “n” sesi, Türkçede “m” sesine dönüşmüş; ayrıca kelime sonunda bulunan “h” sesi Türkçede karşılığı bulunmadığından düşmüş veya yumuşamıştır.

Bunun yanı sıra, hece yapısında meydana gelen sadeleşme sonucunda kelime daha kolay telaffuz edilebilir bir hâl almıştır. Bu tür dönüşümler, Türkçede yabancı kökenli kelimelerin alıntılanması sırasında sıkça görülen fonetik uyarlamalar arasında yer almaktadır. “Nuşha” dan “muska”ya gerçekleşen bu değişim, benzeşme, aykırılışma ve ses düşmesi gibi ses olaylarının bir arada görülebildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu örnek, Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerin Türkçenin fonolojik sistemi doğrultusunda yeniden biçimlendirildiğini açıkça ortaya koymaktadır.³⁰

2.1.6. *Mişkab/matkap* (مِثْقَاب)

Arapça مِثْقَاب (sağabe) fiilinden türemiş olan مِثْقَاب (mişkab), “mif’al” vezninde kullanılan ve “delgeç, delme aracı” anlamına gelen

²⁸ Nişanyan Sözlük, “muska” (Erişim 06 Nisan 2026).

²⁹ Mustafa v.d., *el-Mu ‘cemü’l-Vasît*, 2/917.

³⁰ Bk. Korkmaz, “Türkiye Türkçesinin Ses Bilgisi Üzerine Notlar-2”.

bir ism-i âlettir.³¹ Bu kelime, Arapçada bir işi yapmaya yarayan aracı ifade etmesi bakımından yapım eki özelliği taşımaktadır. Türkçeye geçiş sürecinde ise kelime, Türkçenin ses ve yapı özelliklerine uyum sağlayarak “matkap” biçimini almıştır. Bu dönüşüm sırasında kelimenin fonetik yapısında belirgin değişiklikler meydana gelmiştir. Söz konusu ses değişimlerinin başında benzeşmezlik gelmektedir. Arapçadaki “s” ve “k” sesleri, Türkçede aynı biçimde korunamamış; kelime, Türkçenin telaffuz alışkanlıklarına uygun olarak yeniden şekillendirilmiştir. Böylece “miskab” sözcüğü, Türkçede daha kolay söylenebilir bir biçim olan “matkap” hâlini almıştır. Bu süreçte seslerin yer değiştirmesi ve dönüşmesi, Türkçeye geçen birçok Arapça kökenli kelimedede görülen doğal bir uyarlama örneğidir.³²

TDK’de ise, dayanıklı olan cisimleri delmek için kullanılan bir tür alet³³olarak tanımlanmaktadır. Anlam bakımından Arapçadaki kullanımını büyük ölçüde koruyan bu kelime, fonetik açıdan önemli değişikliklere uğramış olsa da işlevsel anlamını sürdürmüştür. Bu örnek, Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerde hem anlam sürekliliğinin hem de ses değişimlerinin birlikte değerlendirilebileceğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Arapçada miskab sözcüğündeki “i”, “s” ve “b” sesleri, Türkçedeki “matkap” sözcüğünde “a”, “t” ve “p” seslerine dönüşerek bir lafız değişikliği meydana gelmiştir.

Bu kelimelerde Türkçenin söyleyiş kolaylığı esas alınmış, Arapçadaki telaffuzu güç sesler değiştirilmiştir.

2.2. Yakın / İlerleyici Aykırılışma

Aynı türden ya da birbirine çok yakın özellikler taşıyan seslerin yan yana gelmesi durumunda, söyleyişi kolaylaştırmak ve akıcılığı artırmak amacıyla bu seslerden biri başka bir sese dönüşebilir. Bu değişim, dilin doğal işleyişi içinde ortaya çıkan ses olaylarından biridir ve genellikle konuşma hızının artması, ses uyumunun sağlanması ve telaffuz zorluğunun giderilmesi gibi nedenlerle gerçekleşir.

³¹ Nişanyan Sözlük, “matkap” (Erişim 06 Nisan 2026).

³² Bk. “Türkçede söyleyişi daha kolay söylenebilir” konusuna. Süleyman Efendioğlu vd., *Journal of Turkish Research Institute* 17/43 (Mayıs 2010), 137.

³³ TDK, “matkap” (Erişim 06 Nisan 2026).

Sonuçta kelimenin temel anlamı korunurken, ses yapısında uyum ve rahatlık sağlayan bir dönüşüm meydana gelir.³⁴

2.2.1. *Tennūr/tandır* (تَنُّور)

Arapça تَنُّور (tennūr) kelimesi, “yumuşak ve yağlı olarak nitelenen bir toprak çeşidi olan kilden yapılan, kapalı tip bir fırın” anlamına gelmektedir. Bu kelime, geleneksel pişirme araçlarını ifade eden bir terim olarak Arapçadan Türkçeye alıntılanmıştır.³⁵ Türkçede tandır biçiminde kullanılan sözcük, fonetik uyum sürecinde bazı ses değişikliklerine uğrayarak Türkçenin ses yapısına uyarlanmıştır.

Özellikle Arapçadaki çift “n” sesinin sadeleşmesi ve kelime sonundaki “ū” uzun ünlüsünün Türkçede karşılığının bulunmaması, kelimenin bugünkü biçimini almasında etkili olmuştur. Türk Dil Kurumuna göre tandır, “yere çukur kazılarak yapılan bir fırın türü” olarak tanımlanmaktadır.³⁶ Bu tanım, kelimenin Arapçadaki temel anlamıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Bununla birlikte kelime, Türkçede anlam genişlemesine uğrayarak ikinci bir anlam daha kazanmıştır. Buna göre tandır, bazı bölgelerde özellikle kış aylarında ayakları ısıtmak amacıyla kullanılan, alçak bir masanın altına mangal konulup üstüne yorgan örtülerek oluşturulan düzeni de ifade etmektedir. Bu kullanım, kelimenin kültürel bağlamda kazandığı yeni bir anlamı göstermektedir.

Arapça “tennūr” sözcüğü, Türkçeye geçiş sürecinde “tandır” biçimini almış ve bu esnada belirgin ses değişikliklerine uğramıştır. Kelimenin Arapçadaki yapısında bulunan “e”, “n” ve “u” sesleri, Türkçede sırasıyla “a”, “d” ve “ı” seslerine dönüşerek lafızda değişiklik meydana getirmiştir. Bu dönüşüm sürecinde hem benzeşme hem de aykırılışma ses olaylarının etkili olduğu görülmektedir.³⁷

2.2.2. *Ḥammāl/ambal* (حَمَّال)

Yüklenip taşımak anlamına gelen حَمَّال (ḥammāl), حَمَل (ḥamele)

³⁴ Bk. Özçelik, “Aykırılışma Terimi, Tanımı ve Örneklerinin Tasnifi Üzerine”, 3.

³⁵ Nişanyan Sözlük, “tandır” (Erişim 06 Nisan 2026).

³⁶ TDK, “tandır ne demek” (Erişim 06 Nisan 2026).

³⁷ Özçelik, “Aykırılışma Terimi, Tanımı ve Örneklerinin Tasnifi Üzerine”, 3.

filinde türeyip “fa”al” vezninde gelen Arapça kökenli bir iş ismidir.³⁸ Arapça hammal sözcüğü Türkçeye geçerken hem lafız hem anlam bakımından değişikliğe uğramıştır. Arapçada hamal, yük alıp taşıyan kimse anlamındayken Türkçede hambal (ham bal) saf, doğal olarak yetişen, herhangi edilmemiş bal anlamına gelmiştir.³⁹

Arapçada “hammal” sözcüğündeki ikinci “m” sesi, Türkçedeki “hambal” biçiminde “b” sesine dönüşerek hem lafızda hem manada değişiklik meydana gelmiştir. Bu olayda hem benzeşmezlik hem aykırılışma vardır.⁴⁰

2.3. Ünsüz Değişmesi (Ünsüz Uyarlaması / Sertleşme / Yumuşama)

Arapçada bulunup Türkçede yer almayan ya da Türkçede farklı biçimde telaffuz edilen ünsüzlerin, Türkçenin ses yapısına ve söyleyiş alışkanlıklarına uyum sağlayacak şekilde değiştirilmesine bu durum örnek teşkil eder. Türkçeye geçen Arapça kökenli kelimelerde, boğaz, diş ve gırtlak sesleri başta olmak üzere bazı ünsüzler, Türkçede karşılığı bulunmadığı veya telaffuzu zor olduğu için en yakın Türkçe sesle ifade edilmiştir. Bu uyarlama sürecinde, kelimenin anlamı korunurken sesletim kolaylığı, acıcılık ve Türkçenin fonetik kuralları esas alınmış; böylece yabancı kökenli sözcükler zamanla Türkçenin doğal bir parçası hâline gelmiştir.

2.3.1. *Habbe/ahbap* (أَحْبَاب)

“Sevgililer, dostlar” anlamına gelen حَبَّ (habbe) kökünden türeyen أَحْبَاب (ahbāb) kelimesi, “af’āl” babında çoğul olan Arapça bir sözcüktür. Tekili حَبِيب (habīb) olup “sevgili, dost” anlamına gelir⁴¹ ve hitap olarak ta kullanılır.⁴²

Arapçada çoğul olan “Ahabab”, Türkçede tekil manada “ahbap” biçimine dönüşmüştür. Bu sözcükte dudak ünsüzleri olan “b” sesinin “p” sesine dönüşmesiyle ünsüz sertleşmesi meydana gelmiştir.⁴³

³⁸ Nişanyan Sözlük, “hamal” (Erişim 06 Nisan 2026).

³⁹ Eski Tadında, “Ham bal” (Erişim 28 Ekim 2025).

⁴⁰ Özçelik, “Aykırılışma Terimi, Tanımı ve Örneklerinin Tasnifi Üzerine”, 4.

⁴¹ Nişanyan Sözlük, “ahbap” (Erişim 06 Nisan 2026).

⁴² Baran, “Arapça Çoklukların Türkiye Türkçesindeki Kullanışları Üzerine”, 4.

⁴³ Korkmaz, “Türkiye Türkçesinin Sses Bilgisi Üzerine Notlar-2”, 10.

2.3.2. Ğayb/kayıp (غيب)

Kayıp sözcüğü, Arapça غيب (ğ-y-b) kökünden gelen ve “kaybolma, yok olma; yitim” ile “kaybedilen şey” anlamlarını taşıyan غيب (ğayb) kelimesinden Türkçeye geçmiştir.⁴⁴ غيب (ğayb), aynı zamanda şüphe anlamına geldiği gibi, senden gizli kalan her şey, bilginin dışında olan her şey anlamlarında da kullanılır.⁴⁵

Bu kelimenin Türkçeye geçişinde birden fazla ses olayı birlikte görülür: *Birincisi ünsüz değişmesi*: Arapçadaki ğ (ğ) sesi, Türkçede bulunmadığından “k” sesine dönüşmüştür. *İkincisi ünlü türemesi* (ı türemesi): Arapçadaki ayb yapısı, Türkçenin hece ve söyleyiş yapısına uydurulurken “ı” ünlüsü türemiştir. *Üçüncüsü ünsüz sertleşmesi*: Kelime sonunda bulunan “b”, Türkçede “p” sesine dönüşmüştür. “b” sesi “p” sesine dönüşmüş ve ğayb - kayıp örneğinde: ünsüz değişmesi, ünlü türemesi, nünsüz sertleşmesi birlikte gerçekleşmiş; kelime Türkçenin ses yapısına uyarlanmıştır.⁴⁶

2.3.3. Ğilāf/kılıf (غلاف)

Türkçeye Arapçadan غلاف (ğ-l-f) kökünden türeyen غلاف (ğilāf) kelimesi, bir şeyi korumak amacıyla yumuşak biçimde ve özenle yapılmış kaplama ya da zarf olarak tanımlanmıştır.⁴⁷ Genel anlamıyla bir şeyi saran ve örten kılıf, kaplama demektir. Şişe kılıfı, kılıç kını ve kitap kılıfı gibi somut nesnelere için kullanıldığı gibi, mecazen kalbi saran perde anlamında da kullanılır. Bunun yanında yumurta zarı, çiçek zarı ve mektubun konulduğu zarf gibi anlamlara da gelir.⁴⁸

Görüldüğü üzere Arapça “ğilāf” sözcüğü, Türkçeye geçerken “kılıf” biçimini almış ve bu süreçte bazı ses olaylarına uğramıştır.

2.3.4. Babbağā'/babağā'/papağan (بيغاء)

بيغاء (babbağā' / babağā') sözcüğü Arapça kökenli bir isim olup

⁴⁴ TDK, “kayıp ne demek” (Erişim 06 Nisan 2026).

⁴⁵ Ebû'l-Faḍl Muḥammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî 'î İbn Manzûr, *Lisân'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Şâdir, 1414/1993), 1/654.

⁴⁶ Bk. Korkmaz, “Türkiye Türkçesinin Sses Bilgisi Üzerine Notlar-2”.

⁴⁷ TDK, “kılıf” (Erişim 06 Nisan 2026).

⁴⁸ Mustafa v.d., *el-Mu'cemü'l-Vasîṭ*, 2/659.

Türkçeye papağan biçiminde geçmiştir.⁴⁹ Papağan, erkek ve dişileri için ortak bir ad olup insanların konuşmasını taklit etmesiyle bilinen; kıvrık gagalı, her ayağında dört parmak bulunan, dili etli ve kalın olan bir kuş türünü ifade eder.⁵⁰

Papağan kelimesi Türkçeye geçerken: ünsüz değişmesi, ünsüz uyarlaması, ünlü kısalması, ses düşmesi (hemze) gibi karma ses olaylarına uğramıştır. Bu nedenle papağan, Arapçadan Türkçeye geçerken birden fazla ses olayının birlikte gerçekleştiği tipik örneklerden biridir.⁵¹

2.3.5. *Bādincān/patlıcan* (بَادِنَجَان)

Patlıcan kelimesinin kökeni, Arapça بَادِنَجَان (bādincān) “patlıcan” sözcüğüne dayanır ve buradan Türkçeye alıntılanmıştır.⁵² TDK’de patlıcanın birinci anlamı, “*Patlıcangillerden, kalın saplı, uzunca yapraklı otsu bitki (Solanum melongena)*” şeklinde; ikinci anlamı ise “*Bu bitkinin sebze olarak kullanılan, mor renkli, uzunca veya toparlak ürünü*”⁵³ biçiminde tanımlanmıştır.

Arapça “bādincān”, Türkçeye geçerken bazı ses olaylarına uğrayarak “patlıcan” biçiminde lafız değişikliğine uğramıştır.

2.3.6. *Maṭbah/mutfak* (مَطْبَخ)

Mutfak: Arapça مَطْبَخ (maṭbah) “yemek pişirme yeri,⁵⁴ mutfak” sözcüğünden alıntı olup bu sözcük, طَبَخ (ṭabaḥa) “pişirdi” fiilinden türeyerek Arapçada ism-i zaman ve mekân ifade eden “ma’al” bâbındadır.⁵⁵ Ayrıca Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisinde, *mutfak* kelimesinin Arapçada “tabh” “pişirme” fiilinden türeyip “pişirme işleminin yapıldığı yer” anlamına gelen matbah sözcüğünün ism-i mekân vezninde olduğu belirtilmektedir.⁵⁶

⁴⁹ TDK, “papağan” (Erişim 06 Nisan 2026).

⁵⁰ Mustafa v.d. *el-Mu‘cemü’l-Vasîṭ*, 1/37.

⁵¹ Bk. Korkmaz, “Türkiye Türkçesinin Sses Bilgisi Üzerine Notlar-2”.

⁵² Nişanyan Sözlük, “patlıcan” (Erişim 11 Aralık 2026).

⁵³ Nişanyan Sözlük, “patlıcan”.

⁵⁴ Ebû ‘Abdurrahmân el-Ḥalîl b. Aḥmed el-Ferâhîdî el-Ḥalîl b. Aḥmed, *Kitâbu’l-‘Ayn*, thk. Mehdî el-Maḥzûmî, İbrâhîm es-Sâmerrâ’î (Beyrut: Mektebetü’l-Hilâl, 1988), 4/224.

⁵⁵ Nişanyan Sözlük, “mutfak” (Erişim 06 Nisan 2026).

⁵⁶ Arif Bilgin, “Matbah-ı Âmire”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara:

Arapça “maṭbah” sözcüğü Türkçeye “mutfak” biçiminde geçerken bazı ses olaylarına uğramış, Türkçenin söyleyişine uyum sağlaması için önemli ölçüde lafız değişikliğine uğramıştır.

2.3.7. Şinâ‘at/zanaat (صناعة)

“Zanaat”, şn‘ (صنع) fiilinden türemiş Arapça bir kelime olup “fi‘ālat” babındandır.⁵⁷ الصِنَاعَةُ (şinâ‘at), “eli maharetli (becerikli) adam; elleri maharetli olan bir kavimden (topluluktan) eli usta kimse; zanaatkârın mesleği ve yaptığı iş, yani zanaat”⁵⁸ anlamlarına gelir. Ayrıca Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisinde, sanat ve zanaatın birbirini tamamlayan, daha doğrusu işlevsel açıdan birbirinin aynı kabul edilen iki kavram olduğu ve nihayetinde hikmetle ilişkili biçimde tamamlandığı⁵⁹ belirtilmektedir.

“Zanaat” kelimesi, Arapça “şinâ‘at” sözcüğüyle aynı kökten gelmiş olup Türkçede bazı ses değişikliklerine uğrayarak “zanaat” biçiminde kullanılmaktadır.

2.4. Ünlü Düzleşmesi / Ünlü Uyarlaması / Ünlü Türemesi

Türkçenin ünlü uyumu ve söyleyiş yapısı doğrultusunda ortaya çıkan bu değişimler, kelimelerin dilin doğal akışına uygun hâle gelmesini amaçlar. Türkçeye giren veya Türkçe içinde türeyen sözcüklerde, kalın-ince ve düz-yuvarlak ünlü uyumuna aykırı düşen sesler, zamanla uyuma uygun biçimde değişime uğrayabilir. Bu süreçte hem eklerin şekli hem de kelimenin iç yapısı, Türkçenin fonetik kurallarına göre yeniden düzenlenir. Böylece telaffuzu zor veya yabancı gelen biçimler sadeleşir; kelimeler söylenişte kolaylık, ahenk ve bütünlük kazanarak Türkçenin ses sistemine tam anlamıyla uyum sağlar.

2.4.1. Musāfir/misafir (مُسَافِر)

Bir mekândan başka bir mekâna gitmek anlamındaki سَفَر (safir) fiilinden türeyen مُسَافِر (musāfir), “mufā‘il” babından olup Arapça

TDV Yayınları, 2003), 28/115-119.

⁵⁷ Nişanyan Sözlük, “zanaat” (Erişim 06 Nisan 2026).

⁵⁸ İbn Manzûr, *Lisân'l-‘Arab*, 209.

⁵⁹ Turan Koç, “Sanat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/90-93.

kökenli bir kelimedir.⁶⁰ Ayrıca dağınık alanlarda dolaşıp gezen yaban sığına da bu ad verilmiştir.⁶¹ Günümüzde ise genel olarak *konuk* anlamında kullanılmaktadır.

Arapçada “musâfir” sözcüğü, Türkçede “misafir” biçimine dönüşmüştür (ünlü düzleşmesi). Yapılan incelemedeki bu kelimelerdeki “ü” sesinin “i” sesine dönüşmesine ünlü düzleşmesi olduğu belirtilmiştir.⁶²

2.4.2. *Fustuğ/fıstık* (فستق)

Fıstık, Arapçada فستق (fustuğ) Antep fıstığı, çamfıstığı; başka bir deyişle yerde yetişen bu tür bitkilerin genel adı ile beğenilen, sevilen ve iyi olan⁶³ anlamlarındaki sözcükten alınmıştır. Ayrıca fıstık, herkeşçe bilinen ve meşhur bir bitki⁶⁴ olarak da tanımlanmıştır.

Arapça “fustuğ” sözcüğü, Türkçeye “fıstık” biçiminde geçerken bazı ses olaylarına uğramış, Türkçenin söyleyişine uyum sağlaması için lafız değişikliğine uğramıştır.

2.4.3. *Menâre/minare* (منارة)

Türkçeye Arapçadan منارة (menâre) sözcüğünden alıntılanarak minare biçiminde girmiştir. TDK’ye göre minare, genellikle yüksek ve ince yapılan, üzerinde ezanın ve selânın okunduğu şerefesi bulunan yapı olarak tanımlanır.⁶⁵ Aynı kökten gelen minare kelimesi ise denizlerde gemilerin tehlikeli yerlere girmesini önlemek ve yollarını göstermek amacıyla yüksek bir direk ya da kule üzerine yerleştirilen güçlü ışıklı lamba, yani liman feneri anlamında da kullanılır.⁶⁶

“Minare” sözcüğü, Arapça “menâre” sözcüğünden Türkçeye bazı ses değişikliklere uğrayarak gelmektedir.

“Ğayb/kayıp” örneğinde ise ünlü türemesi (ı), ünsüz değişmesi

⁶⁰ Nişanyan Sözlük, “misafir” (Erişim 06 Nisan 2026).

⁶¹ Baran, “Arapça Çoklukların Türkiye Türkçesindeki Kullanışları Üzerine”, 9.

⁶² Korkmaz, “Türkiye Türkçesinin Sses Bilgisi Üzerine Notlar-2”, 7.

⁶³ TDK, “fıstık ne demek” (Erişim 06 Nisan 2026).

⁶⁴ İbn Manzûr, *Lisân'l- Arab*, 10/308.

⁶⁵ Nişanyan Sözlük, “minare” (Erişim 06 Nisan 2026).

⁶⁶ Ahmed Muhtâr Ömer Abdülhamid, *Çağdaş Arapça Sözlüğü* (Kitaplar Dünyası, 1429), 3/2303.

ve ünlü düzleşmesi gibi birden fazla ses olayı birlikte gerçekleşmiştir. Bu kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için ünsüz düzleşmesi başlığına bakılabilir.

2.4.4. *Acaib/acayıp* (عجائب)

Arapçada عَجَب (‘caba) kökünden gelen “tuhaf şeyler” manasındaki عجائب (‘acā’ib) sözcüğü, عَجِيبَةٌ (‘acība) “tuhaf şey, hilkat garibesi” kelimesinin *fa‘ā’il* babında çoğul bir biçimdir.⁶⁷ TDK’de ise; “*Sağduyuya, göreneğe, olağana aykırı, yadırganan; yabansı, garip, tuhaf*” manalarında kullanılmaktadır.⁶⁸

Arapçada “‘acā’ib” sözcüğü Türkçede “y” sesinin eklenmesiyle “acayıp” biçimini alarak türemiştir.

2.5. Hem Ses Hem Anlam Değişmesine Uğrayanlar

Bu grupta yer alan kelimeler, yalnızca fonetik (ses) değişimlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda semantik (anlam) bakımından da dönüşüm geçirmiştir. Zaman içinde kelimenin ses yapısı değişirken, kullanım alanı ve bağlamına bağlı olarak anlamı daralmış, genişlemiş ya da tamamen farklı bir anlam kazanmıştır. Bu süreç; kültürel etkileşimler, toplumsal değişmeler ve dilin kullanım alışkanlıklarıyla yakından ilişkilidir. Böylece kelimeler, hem ses hem de anlam yönünden yeni bir kimlik kazanarak, girdikleri dilin söz varlığı içinde farklı ve özgün bir yer edinmiştir.

2.5.1. *Halīfe/kalfa* (خَلِيفَة)

خَلَفَ (ḫalife) “yerine geçti” fiilinden türeyen خَلِيفَة (ḫalīfa) kelimesi, “birinin yerine geçen, temsilci, vekil; İslam hükümdarı” manalarına gelen, “fa‘īla” babında vasıf bildiren Arapça bir addır.⁶⁹ Arapça olan خَلِيفَة (ḫalāfa) sözcüğü, Türkçede “kalfa” biçiminde hem yazılır hem de okunur. “Kalfa”, işin erbabından mesleği öğrenen ve uygulayan kimse; eski dönemlerde eğitim yerlerinde hocaların destekçisi; konaklarda hizmetlilerden sorumlu kadın anlamına gelmektedir.⁷⁰

⁶⁷ Nişanyan Sözlük, “acayıp” (Erişim 06 Nisan 2026).

⁶⁸ Bk. TDK.

⁶⁹ Nişanyan Sözlük, “halife” (Erişim 06 Nisan 2026).

⁷⁰ Sühail Şaban b. Şeyh İbrahim, “Türkçe”(linde Arapça “ (Erişim 09 Kasım 2025), 97.

Halife ise “başkasının vekili olarak yerine geçen kimse” demektir. Dini bir terim olarak Hz. Peygamber’in (s.a.v.) vefatından sonra onun yerine İslâm toplumunu yöneten kimse ve onun vekili anlamında kullanılır.⁷¹

Arapçada “halife” sözcüğü, Türkçede “kalfa” biçimini alarak hem ses hem anlam bakımından değişmiştir. “Hammāl / hambal” kelimesinde de hem ses hem de anlam değişmesi meydana gelmiştir. Bu kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için benzeşmezlik başlığına bakılabilir.

2.6. Anlam Değişmesiyle Birlikte Çoğuldan Tekile Geçiş

Bu grupta yer alan kelimelerde hem anlam daralması hem de yapısal (biçimsel) değişiklikler meydana gelmiştir. Kelimeler, alındıkları dildeki çokluk, kök ve kalıp özelliklerini kaybederek Türkçede farklı bir yapı ve kullanım kazanmıştır. Örneğin Arapçada çoğul bir biçim olan aḥbāb kelimesi, Türkçeye aḥbap şeklinde geçerken tekil anlamda kullanılmaya başlanmıştır; bu süreçte hem anlam daralması gerçekleşmiş hem de ünsüz değişmesi gibi fonetik uyarlamalar ortaya çıkmıştır. Bu tür örnekler, kelimelerin Türkçeye aktarılırken hem biçim hem anlam bakımından yeniden şekillendiğini açıkça göstermektedir. Ayrıca “aḥbāb (çoğul)/aḥbap (tekil)” kelimesi için ünsüz değişmesi başlığına bakılabilir

2.7. Birden Fazla Ses Olayının Birlikte Görüldüğü Kelimeler

Bu kelimelerde ünsüz değişmesi, ünlü uyarlaması, ses düşmesi gibi birden fazla ses olayı birlikte görülmektedir. Sözcükler Türkçeye aktarılırken yalnızca tek bir fonetik değişime uğramamış; Türkçenin ses uyumu, söyleyiş kolaylığı ve fonetik yapısı doğrultusunda çok yönlü bir uyarlama sürecinden geçmiştir. Bu süreçte bazı sesler değişmiş, bazıları düşmüş ya da Türkçede karşılığı bulunan seslerle yer değiştirmiştir. Sonuç olarak kelimeler, hem biçim hem de söyleyiş bakımından Türkçenin doğal yapısına uyum sağlayarak bugünkü kullanımlarını kazanmıştır.

⁷¹ Sühail Şaban b. Şeyh İbrahim, “Türkçe Dilinde Arapça”, 97.

2.7.1. *Tāgra/tencere* (تَاكْرَة)

الأَكْرَة, “damme ile olursa yerde suyun birikip içinden temiz hâle gelmiş olan suyun alındığı çukur”⁷² olarak tanımlanır. *Tencere* kelimesi, Arapça (Mağrip) “*güveç, yassı pişirme çömleği*” anlamına gelen تَاكْرَة (*tāgra*) sözcüğüyle aynı kökendir.⁷³ Arapçada “*tancara*” olan *tencere*, “yemek pişirmek için tasarlanan, kapaklı ve çoğunlukla metal olan bir kap” şeklinde tanımlanmıştır.⁷⁴ Arapçadaki “*tancara*” sık kullanılan bir kavramdır. Ancak “*tāgra*” kavramı çok kullanılmayan bir sözcüktür.

Arapça “*tāgra*” sözcüğü, Türkçeye “*tencere*” biçimine dönüşerek lafzî bir değişikliğe uğramıştır.

“*babbağā` / papağan, ğayb / kayıp, bādincān / patlıcan ve maṭbaḥ / mutfak*” kelimeleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için ünsüz düşmesi konusuna bakılabilir.

Bulgular

Bu çalışmada elde edilen bulgular, Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye geçiş sürecinde sistemli ve kurallı bir dilsel uyarlama sürecine tabi tutulduğunu göstermektedir. İncelenen kelimelerde, Türkçenin ses ve yapı özelliklerine uyum sağlamak amacıyla çeşitli fonetik ve yapısal değişikliklerin meydana geldiği tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında, Arapça kökenli kelimelerde en sık görülen değişimlerin ünlü uyumu, hece yapısının sadeleştirilmesi ve telaffuz kolaylığına yönelik düzenlemeler olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda bazı kelimelerde ses düşmesi, ses türemesi ve ses değişimi gibi fonolojik süreçlerin gerçekleştiği gözlemlenmiştir.

Elde edilen bulgular, Türkçenin yabancı kökenli kelimeleri kendi dil yapısına uyarlarken rastlantısal değil, belirli kurallar çerçevesinde hareket ettiğini ortaya koymaktadır. Arapçaya özgü bazı seslerin Türkçede karşılık bulamadığı durumlarda, bu seslerin Türkçedeki en yakın fonemlerle değiştirildiği tespit edilmiştir.

Ayrıca bulgular, Arapça ve Türkçe arasındaki tarihsel ve

⁷² İbn Manzûr, *Lisân'l- Arab*, 4/26.

⁷³ Nişanyan Sözlük, “*tencere*” (Erişim 06 Nisan 2026).

⁷⁴ Nişanyan Sözlük, “*tencere*”.

kültürel etkileşimin yalnızca kelime alımıyla sınırlı kalmadığını, aynı zamanda bu kelimelerin Türkçenin fonolojik sistemine entegre edilerek kalıcı hâle geldiğini göstermektedir. Bu durum, Türkçenin güçlü bir ödünçleme ve uyarlama yeteneğine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, araştırmadan elde edilen bulgular, Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye aktarımında görülen yapısal değişimlerin, Türkçenin dil içi kuralları doğrultusunda gerçekleştiğini ve bu sürecin Türk dilinin tarihsel gelişiminde önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Sonuç

İnsanların farklı dillerde, farklı ırklarda ve farklı renklerde yaratılması, diller arasında etkileşimi ve kelime alışverişini kaçınılmaz kılmıştır. Türkler ile Araplar arasında özellikle İslâmiyet'in kabulünden sonra gelişen siyasî, kültürel ve dinî ilişkiler, Arapçadan Türkçeye çok sayıda kelimenin geçmesine zemin hazırlamıştır. Bu süreçte Türkçeye geçen Arapça kökenli kelimeler, Türkçenin ses yapısı ve söyleyiş özellikleri doğrultusunda çeşitli değişikliklere uğramıştır.

Bu makalede, Arapçadan Türkçeye geçen bazı kelimelerde görülen harf değişikliği, benzeşmezlik, aykırılışma, ünsüz değişmesi, ünlü değişmeleri ve ses düşmesi gibi ses olayları örnekler üzerinden ele alınmıştır. Özellikle attar ve benzeri kelimelerde görülen yapısal değişikliklerin, yazım yanlışlığı değil; Türkçenin ses kurallarına bağlı doğal bir uyarlama sürecinin sonucu olduğu ortaya konulmuştur.

İncelenen kelimeler, Arapça kökenli sözcüklerin Türkçeye geçişinde birden fazla ses olayının birlikte gerçekleşebildiğini göstermektedir. Bu durum, Türkçenin yabancı kökenli kelimeleri kendi fonetik yapısına uyarlarken sistemli ve kurallı bir yol izlediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma, Türkçedeki Arapça kökenli kelimelerin ses değişimlerini sınıflandırma ve açıklama bakımından bütüncül bir değerlendirme sunmaktadır. Ayrıca elde edilen bulguların, hem etimolojik araştırmalar hem de tarihî Türk dili çalışmalarına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

- Abdülhamid, Ahmed Muhtâr Ömer. *Çağdaş Arapça Sözlüğü*. 4 cilt. Kitaplar Dünyası, 1. Basım, 1429.
- Akreş, Hasan. "Arapçadan Türkçeye Geçen Bazı Sözcüklerdeki Anlam Değişimi ve Kullanım Farklılığı." *Uluslararası Dil Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 7/3 (Eylül 2024): 646-659. Aksoy, Bilal. 16 Nisan 2022. <https://aksozluk.org>.
- Baran, Burhan. "Arapça Çoklukların Türkiye Türkçesindeki Kullanışları Üzerine." *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (Haziran 2019): 149-158.
- Baran, Burhan. "Türkiye Türkçesinde Ünsüzlerle İlgili Ses Olayların Öğretimi Üzerine." *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 58 (27 Haziran 2023): 134-142.
- Bilgin, Arif. "Matbah-ı Âmire." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 28: 115-119. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Efendioğlu, Süleyman vd. *Journal of Turkish Research Institute* 17/43 (Mayıs 2010): 121-143.
- Eski Tadında. Erişim 28 Ekim 2025. <https://www.eskitadinda.com>.
- Eyice, Semavi. "Hamam." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 15: 402-430. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Halil b. Ahmed, Ebû 'Abdurrahmân el-Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî el-*Kitâbu'l-'Ayn*. thk. Mehdi el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Sâmerrâ'î. 8 cilt. Beyrut: Mektebetu'l-Hilâl, 1988.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Faḍl Muhammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruvefyî'î. *Lisân'l-'Arab*. 15 cilt. Beyrut: Dâru Şâdir, 1414/1993.
- Koç, Turan. "Sanat." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 36: 90-93. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Korkmaz, Zeynep (ed.). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu, 1992.
- Korkmaz, Zeynep. "Türkiye Türkçesinin Ses Bilgisi Üzerine Notlar-2."
- Mustafa vd., İbrâhîm. *el-Mu'cemü'l-Vasîf*. 2 cilt. Kahire, 2. Basım, 1392.
- Nişanyan Sözlük. Erişim 11 Aralık 2025. <https://www.nisanyansozluk.com>.

- Özçelik, Sadettin. "Aykırılaşıma Terimi, Tanımı ve Örneklerinin Tasnifi Üzerine." *İlmi Araştırmalar* 14 (Şubat 2014): 131-144.
- Sarı, Nil. "Attar." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 4: 94-95. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Sühail Şaban bn. Şeyh İbrahim. "Türkçe Dilinde Arapça pdf." ts. Erişim 09 Kasım 2025
- TDK. "matkap ne demek." Erişim 06 Nisan 2026. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=matkap>.
- TDK. "tandır ne demek." Erişim 06 Nisan 2026. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=tandır>.
- Yiğit, İsmail. "Osman." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 33: 438-443. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- TDK. "kılıf ne demek." Erişim 06 Nisan 2026. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=kılıf>.